

NIETZSCHE'NİN GÖLGESİNDE: ŞANSÖLYE MERKEL SONRASI ALMANYA VE AVRUPA'DA TARİH VE POLİTİKA

Ersin Doyran

Referans için: Doyran, Ersin. "Nietzsche'nin Gölgesinde: Şansölye Merkel Sonrası Almanya ve Avrupa'da Tarih ve Politika". İNSAMER Analiz. 10.11.2021.

Analiz

Almanya, geçtiğimiz Eylül ayının sonunda 16 yıl aradan sonra ilk defa Merkel'siz bir seçim yaşadı. Artık merkezde yer alan Sosyal Demokratların (SPD) küçük bir farkla kazandığı seçim sonuçları bir yana, eski Şansölye Angela Merkel'in sadece iktidarda olduğu 16 yıla değil aynı zamanda Almanya'nın geleceğine de önemli ölçüde damgasını vurduğu söylenebilir. Yeni ve belirsiz bir yüzyılın başında, Kıta Avrupası'nda köklü bir geçmişi bulunan Hristiyan demokrat geleneğin ve bununla birlikte genel olarak muhafazakâr düşüncenin dönüşümünde Merkel'in güçlü etkisi kolayca inkâr edilemeyecektir. Öte

yandan, Avrupa Birliği'nin lokomotif konumunda olan en büyük ülkesini uzun bir süre yönetmiş olan bu tecrübeli kadın politikacının gerek Almanya'yı gerekse AB'yi –birkaç yıl önceki son Yunanistan mali krizinin de gösterdiği gibi- tavizsiz bir biçimde 'neoliberal bir kale'ye dönüştürmede büyük bir payının olduğu da su götürmez bir gerçektir. Bununla birlikte tüm dünyayı olduğu gibi özellikle Avrupa'yı da derinden sarsan yaşadığımız 'göç çağı' karşısında takındığı tutum ve izlediği açık ve 'insani' göç ve iltica politikası Merkel'i, pek çok aşırı sağ ve ırkçı grubun gözünde hedef hâline getirdi. Ancak vatandaşlık

ve uyum politikalarında sert kültürel kriterler tanımlaması da çok tartışıldı. Kısaca, Şansölye Merkel özgün ve güçlü bir politikacı olarak arkasında etkisi uzun süre hissedilecek bir miras bırakarak kendi iradesiyle ve 'gürültüsüzce' aktif siyasetten çekildi. Tüm bunlar onu ve mirasını, geride bıraktığı Almanya'yı ve Avrupa'yı nasıl bir geleceğin beklediğini değerlendirmeyi gerekli kılıyor. Bu yazıda böyle bir değerlendirmeyi yapabilmek için bir yöntem arayışı ve sorununa işaret edilecektir.

İmparatorluk Almanya'sı, 19. yüzyılda 1870-71 Fransa-Prusya Savaşı'ndan sonra modern ve teknokratik bir ulus-devlet olarak şekillenirken siyasal açıdan öngörülemeyen belirsizliklerin hâkim olduğu bir dönemde milliyetçilik ve kültürel mitler ona belli bir istikrar kazandırmaktaydı. Aslında sadece Almanya değil, Napolyon Savaşları'ndan sonra bütün bir Avrupa gün geçtikçe derinleşmekte olan tarihsel, siyasal ve kültürel bir kriz ile karşı karşıya bulunmaktaydı. Rönesans ve Reform sonrası Avrupa'yı ve Avrupalı insanı yeniden yoğurmuş olan Aydınlanma'nın hümanist ve özgürleştirici idealleri, yerini giderek güçlenen ulus-devletin otoriter talep ve arzularına bırakılmaktaydı. Yükselen milliyetçilik cereyanlarının yanı sıra devrin büyük güçleri arasında yaşanan muazzam bir emperyalist ve kolonyalist paylaşım mücadelesi tüm dünyayı adeta kasıp kavurmaktaydı. Yeni İmparatorluk Almanya'sı bu kriz ve belirsizlikler çağında

geç kalmamak adına 'Alman Ruhunu' (Deutscher Geist) harekete geçirecek ve bir sonraki yüzyılda büyük siyasal ve toplumsal felaketlerle sonuçlanacak bir dizi tarihsel-kültürel kuruluş mitine başvuracaktı. Modern Alman ve Avrupa düşüncesine pek çok açıdan damgasını vurmuş olan ve politik düşüncesi ve yönelimi hakkındaki tartışmaların hala zaman zaman sert bir biçimde sürdüğü ünlü Alman filozofu Friedrich Nietzsche'nin (1844-1900) entelektüel kariyeri tam da Avrupa'nın içinden geçtiği bu yakıcı tarihsel ve kültürel krizlerle örtüşür. Onun 1860'lı yılların ortalarından başlayarak Bonn ve Leipzig'teki öğrencilik yıllarından İsviçre'deki Basel Üniversitesi'nde klasik filoloji profesörlüğüne, oradan 1880'lerde, düşünsel hayatının son dönemlerinde geliştireceği soykütüğü projesine ve ahlak eleştirisine kadar bütün bir entelektüel çabası, içinde yetiştiği ve düşüncesini şekillendiren bu kriz ortamı bağlamında okunduğunda daha değerli bir anlam yüklenecektir.¹

Almanya eski Şansölyesi Angela Merkel ile bundan yaklaşık bir buçuk asır önce yaşamış Alman filozofu Friedrich Nietzsche arasında nasıl bir bağlantı olabilir? Nietzsche'nin bütün eserlerinde çağının krizi karşısında tarihsel bir arayış görülür. Nietzsche, modern Almanya'nın ve Avrupa'nın kültürel ve siyasal çıkmazına işaret ederken sıklıkla ve bilinçli bir şekilde tarihsel bilgi ve sebeplere, tarihsel çerçeve

ve stratejilere başvurur. Bu durum onun 'tarihsel bir felsefe' yapma arzusunda belirgin olarak açığa vurulur. Nietzsche, -çokça tartışıldığı ve eleştirildiği üzere- tarihe kendi 'mit özlemi'nin kaynağı olarak değil; içinde bulunduğu somut kültürel ve politik koşulları anlamak ve onlar karşısında stratejiler geliştirmek üzere ilgi duyar. Onun politik olana dair kavrayışını da büyük ölçüde bu tarihsel bilgi ve stratejiler biçimlendirir. Böylece Nietzsche için tarih yaşamın içinde anlamını tekrar yakalar; bir tür politika yapma biçimi olarak değer yüklenir. Bu bağlamda Nietzsche'nin 'tarih politikası' (politics of history) özel bir önem kazanırken, kendi toplumunun içinde bulunduğu kültürel-politik krize bir yanıt olarak ortaya konur.

Bugün Almanya ve genel olarak bütün bir Avrupa, koşulları 19. yüzyıldan farklı da olsa büyük bir toplumsal-politik ve kültürel krizin eşiğindedir. Friedrich Nietzsche'nin ve tarihin gölgesi yağmur-yüklü-bulutsu bir ağırlıkla çağdaş Avrupa toplumlarının üzerine bir kez daha düşmüştür. Almanya Şansölyesi Angela Merkel, bu yazının girişinde de işaret edildiği üzere yaptıkları ve yapmadıklarıyla, politik tercihleriyle bu büyük krizi yönetmeye çalışırken aynı zamanda onun dönüşerek yeniden biçimlenip büyümesine de katkı yapmıştır. Merkel ve onun diğer Avrupalı meslektaşlarının görmediği veya ihmal ettiği şey, Nietzsche'nin ısrarla üzerinde durduğu şeyden başkası değildir: bugünü

anlamak ve yorumlamak istiyorsak öncelikle tarihi doğru okumalıyız. Tarih, içinde bulunduğumuz anın sadece bir parçasıdır. Avrupa'nın bugün karşı karşıya bulunduğu çok çeşitli sorunlar ve meydan okumalar onun yakın ve uzak geçmişteki politik, kültürel ve tarihsel yönelim ve tercihleriyle yakından ilgilidir. Irkçılık, eşitsizlik, evsizlik gibi farklı isimlerle dışa vuran kriz, sömürgecilik ve yeni-sömürgecilikten, emperyalist kibir ve hırslardan, kölelik, kapitalizm ve neoliberal arzu ve fantezilerden ayrı düşünülemez.

Almanya, Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrası 1990'larda yeni cumhuriyete meşruiyet sağlamak amacıyla eski kuruluş mitlerine ve tarihyazımına tekrar başvurdu. Soğuk Savaş döneminin sınır bölgesi konumunda bulunan Berlin, artık sadece birleşik Alman cumhuriyetinin değil, aynı zamanda birleşik bir Avrupa idealinin de en önemli merkezlerinden biri idi. Birleşik bir Avrupa düşüncesi her şeyden önce tarihsel bir ülküydü. Yeni Almanya kendisini bu ülkünün tarihsel olarak en güçlü varisi biçiminde görmekteydi. Uzun bir geçmişe dayanan ve 1990'daki birleşmeden sonra uygulanan neoliberal politikalarla daha da derinleşen ciddi federal / bölgesel farklılıklara ve eşitsizliklere rağmen kısa bir süre içerisinde ekonomik açıdan güçlü bir aktör olarak tekrar sahneye çıkan Almanya, AB içerisinde de artık en önemli ve etkili güce dönüşmüştü. AB'nin hızlı genişleme politikası da bu bağlamda

hem Almanya'nın yönlendirdiği hem de onun mevcut nüfuz alanını arttıran bir gelişmeydi. 11 Eylül sonrası koşullarda, küresel belirsizlik ve gerginliklerin en yoğun bir şekilde hissedildiği, Batı'nın Ortadoğu'ya ve dünyanın diğer bölgelerine yönelik işgal, müdahale ve tehditlerinin arttığı, buna karşılık Batılı başkentlerde ve metropollerde terör ve şiddet eylemleri ile nefret suçları ve ırkçılığın yükseldiği bir dönemde, 2005 yılında Almanya'nın yönetimini devralan Angela Merkel liderliğindeki Hristiyan Demokratların tarih ve politika yaparken çok kritik bir süreçten geçildiğini hatırdan çıkarmamaları gerekiyordu. Merkel aslında bu zor zamanlarda diğer pek çok meslektaşına kıyasla oldukça 'basiretli' bir politika izledi. Ne var ki tarih, geçmişi ve içinde bulunduğumuz şu anı kapsadığı kadar

ileriye, geleceğe de akan bir nehirdir. Bugün için basiretli görünen bir politika uzun tarihsel akış içerisinde büyük bir hataya da dönüşebilir. Tarih ve politikanın bulunduğu kritik dönemde Merkel'in ardında bıraktığı miras böyle bir tehlikeyi içinde barındırıyor olabilir. Yine de determinizm tuzağına düşülmemelidir. Bazen küçük bir müdahale bile büyük tarihsel dönüşümleri tetikleyebilir. Tarih bunun birçok örneğiyle doludur. Belki bugün seçimleri az bir farkla kazanan Alman Sosyal Demokratları Merkel'in takip ettiği politikadan ve bu arada onun yanlışlarından dersler çıkararak devraldıkları mirası hem kendi halklarının refahı hem de küresel düzeyde daha fazla sosyaladaletve eşitliğin sağlanması yönünde dönüştürebilirler. Bekleyerek değil ama tarihe müdahil olmaya çalışarak görelim...

Sonnotlar

1. Bu türden kuşatıcı ve 'hem kavramsal hem bağlamsal' usta işi bir çalışma için bkz. Christian J. Emden, Friedrich Nietzsche and the Politics of History (Cambridge: Cambridge University

Press, 2008). Türkçesi: Modern Siyasal Düşünce ve Friedrich Nietzsche, çev. Gamze Varım (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013).